

УДК 338.43:338.33:005.336.3(477)

Ресурсозабезпеченість підприємств АПК та її вплив на якість продукції

Батракова Т.І.кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Запорізького національного університету**Кардашевська М.А.**студентка економічного факультету
Запорізького національного університету**Дробілко В.В.**студентка економічного факультету
Запорізького національного університету

У статті розглянуто поняття якості продукції АПК та основні фактори, що впливають на її рівень. Проаналізовано рівень і динаміку забезпеченості сільськогосподарською технікою підприємств України. Обґрунтовано, що на сучасному рівні розвитку галузі АПК основною проблемою низької якості аграрної продукції є неможливість упровадження на виробництві новітніх технологій через низьку забезпеченість підприємств агробізнесу фінансовими ресурсами. На основі систематизації суттєвих тенденцій окреслено коло проблем кредитування підприємств АПК в Україні як головної передумови підвищення якості їх продукції для підвищення її конкурентоспроможності на світовому та європейському ринках.

Ключові слова: якість, управління якістю, ресурсозабезпеченість АПК, кредитування АПК, конкурентоспроможність.

Батракова Т.И., Кардашевская М.А., Дробилко В.В. РЕСУРСОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРЕДПРИЯТИЙ АПК И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА КАЧЕСТВО ПРОДУКЦИИ

В статье рассмотрены понятие качества продукции АПК и основные факторы, которые влияют на ее уровень. Проанализированы уровень и динамика обеспеченности сельскохозяйственной техникой предприятий Украины. Обосновано, что на современном уровне развития отрасли АПК основной проблемой низкого качества аграрной продукции является невозможность внедрения на производстве новейших технологий из-за низкой обеспеченности предприятий агробизнеса финансовыми ресурсами. На основе систематизации существенных тенденций определен круг проблем кредитования предприятий АПК в Украине как главной предпосылки повышения качества их продукции с целью повышения ее конкурентоспособности на мировом и европейском рынках.

Ключевые слова: качество, управление качеством, ресурсообеспечение АПК кредитование АПК, конкурентоспособность.

Batrakova T.I., Kardashevskaya M.A., Drobilko V.V. RESOURCING OF AGRICULTURAL ENTERPRISES AND ITS IMPACT ON PRODUCT QUALITY

The topic of an agricultural products quality and the main factors which have influence on their level are considered in the article. The dynamics of farm machinery provision of the enterprises in Ukraine. This is approved that the main problem of agricultural products poor quality is the inability to implementation in production of new technologies due to the low availability of financial resources agribusiness companies today's level of agriculture. The range of credit issues for agricultural enterprises in Ukraine outlines based on the systematization of significant trends as the main prerequisites for improving the quality of their products in order to increase its competitiveness in the global and EU markets.

Keywords: quality, quality management, resourcing of agriculture, financing agriculture, competitiveness.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Актуальність даної теми зумовлена тим, що розвиток ринкових відносин в Україні неможливий без ефективного та стабільного розвитку економіки, що насамперед залежить від випуску конкурентоздатної продукції. Це є показником діяльності не лише окремих під-

приємств, але й економіки країни загалом. Одним із найважливіших факторів, що визначають успішність діяльності підприємства та забезпечення конкурентоспроможності його продукції, є її висока якість, що повинна відповідати не лише вітчизняним, а й міжнародним стандартам. Якість же харчової продукції, без

якої неможливе існування людства, залежить передусім від якості сільськогосподарської продукції, з якої вона виготовляється.

Поліпшення якості продукції підвищує її купівельну вартість, завдяки чому дає змогу меншими об'ємами задовольняти потреби у цій продукції. Ефект підвищення якості сільськогосподарської продукції полягає в раціональному використанні ресурсів, скороченні втрат від браку, зростанні доходів від реалізації продукції підвищеної якості, збільшенні резервів економічного стимулювання та премій за високу якість продукції. А оскільки в умовах кризи значно зросло коло проблем у фінансуванні, кредитуванні та державній підтримці аграрних підприємств, що є необхідною умовою для забезпечення високої якості продукції АПК, виникла необхідність розглянути та виділити основні проблеми у цій сфері та знайти шляхи їх вирішення..

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем якості сільськогосподарської продукції та продовольчої безпеки займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як: Б. Букринський, В.Я Плаксінко, Ю. Адлер, Р. Бичківський, С. Варакута, А. Гребінников, Ф. Йогансон, Д. Крослід, Л. Купінець, А. Кузьмін, В. Лapidус, О.І. Фурдичко, В. Момот, С. Парк, Ю. Полозов, А. Редзюк, В. Рябченко, І. Сахарцева, Р. Толпежников, М. Шаповал та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на відносно глибокий процес вивчення самої сфери АПК, проблематиці залежності якості сільськогосподарської продукції від фінансових надходжень, а саме від кредитування даної галузі, у сучасній науковій літературі розглянуто недостатньо. Саме тому ці питання потребують подальшого всебічного дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення якості продукції АПК, чинників її формування, обґрунтування необхідності підвищення якості аграрної продукції і, як наслідок, її конкурентоспроможності на зовнішньому ринку за рахунок ресурсозабезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вступ до СОТ відкрив для України великі можливості щодо виходу на єдиний європейський ринок, але вони не можуть бути реалізовані й дотепер через невідповідність національної системи технічного регулювання тій, що запроваджена в Європейському Союзі. Водночас лише гармоніза-

ція інституціонально-правової бази розвитку національної економіки з європейською не спроможна вирішити проблему, вкрай необхідно займатися підвищенням конкурентоспроможності виробленої продукції і наданих послуг [1, с. 60].

Підвищення якості продукції сільського господарства розцінюється нині як вирішальна умова її конкурентоздатності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Конкурентоздатність продукції багато в чому визначає престиж країни й є вирішальним чинником збільшення її національного багатства [2, с. 84].

Держава повинна надати товаровиробнику всі умови та фокусуватися в тих сферах, які важливі для експортних ринків. По-перше, розвивати науку й інновації. По-друге, створити систему, яка гарантує виробництво високоякісної продукції, у тому числі за рахунок контролю з боку держструктур. Надійна система гарантії якості виробленої продукції – це невід'ємна частина зростання зовнішнього попиту на таку продукцію, адже, як відомо, агропромисловий комплекс – одна з основних галузей економіки, що має стратегічно важливе значення, оскільки від її належного функціонування та розвитку залежить продовольча безпека країни.

Саме тому впровадження сучасних систем управління якістю продукції в сільськогосподарських підприємствах України є важливим кроком у вирішенні низки суперечностей сучасного етапу розвитку галузі, зокрема між наявним ресурсним потенціалом та обмеженістю ринків, на яких представлено продукцію галузі; між інноваційними технологіями (у тому числі біотехнологіями, фізико-хімічними, агрономічними) та продовольчою й екологічною безпекою; між якістю продукції та доходами виробників; між якістю продукції та довірою споживачів.

Загальновідомо, що недосконалість технологій у галузі рослинництва та тваринництва, порушення науково обґрунтованих підходів до ведення аграрного виробництва загалом, забруднення і нераціональне використання земельних, водних та біоресурсів є чинниками зниження продуктивності аграрного виробництва, якості сировини і продукції.

Як відомо, якість – це сукупність властивостей і характеристик продукції чи послуг, що надають їм здатність задовольняти зумовлені чи передбачувані потреби. А от фактори, що впливають на рівень якості продукції АПК, можна виділити такі (рис. 1).

Коли сьогодні йдеться про якість, то мається на увазі не стільки якість самої продукції чи послуг, скільки якість функціонування підприємств і організацій, досконалість їх систем управління якістю, спрямованих на постійне самовдосконалення [4, с. 99]. Об'єктами контролю в сільськогосподарському виробництві є засоби виробництва, технологічні процеси і готова для реалізації продукція. Щоб управляти якістю продукції, зокрема сільськогосподарської, необхідно правильно контролювати цю якість. Такий контроль потрібний для визначення придатності продукції цільовому призначенню [5, с. 9].

Але підвищення якості продукції не повинно досягатися за будь-яку ціну. Затрати мають бути раціональні, економічно доцільні та забезпечувати конкурентоспроможність продукції. Недопустимі як великі перевитрати ресурсів на поліпшення якості продукції, так і економія за рахунок її погіршення.

Оптимальний рівень ефекту від додаткових затрат на поліпшення якості продукції можна визначити як різницю між найвищим досягнутим рівнем реалізаційної ціни і найменшою сумою затрат на виробництво та поліпшення якості продукції [6].

Серед якісних показників продукції сільськогосподарства найважливіше значення має вміст у продукції макро- та мікроелементів, білка, вітаміну, цукру, крохмалю, жиру, різних кислот тощо. Безпека продукції – це визначення вмісту в ній нітратів, важких мета-

лів, залишкових кількостей пестицидів, радіонуклідів, мікотоксинів тощо.

Якість тваринницької продукції залежить, головним чином, від кормів. Їх поживність оцінюють за хімічним складом, перетравністю, вмістом мінеральних речовин і кількістю енергії [7].

Отже, зрозуміло, що більшість продукції сільськогосподарського виробництва має низьку якість і не зможе конкурувати з імпортованою продукцією. У зв'язку із цим життєво необхідним є підвищення конкурентоздатності українського виробника за рахунок підвищення якості його продукції та отримання відповідних сертифікатів систем управління якістю, що дало б можливість не тільки відстояти свої позиції на внутрішньому ринку, але й вийти на зовнішній ринок.

Стимулом для того, щоб підприємства агробізнесу спрямовували матеріальні ресурси на підвищення якості своєї продукції, роблячи її конкурентоспроможною, може стати той факт, що Європейська Комісія восени 2016 р. ухвалила рішення про збільшення розмірів тарифних квот для української сільськогосподарської продукції. Ця ініціатива Європейської Комісії щодо збільшення квот на деякі групи українських товарів ще має бути підтримана Європарламентом та країнами – членами ЄС та діятиме на протязі трьох років (табл. 1).

Деякі групи квот потребують від українських виробників проходження особливих процедур сертифікації та отримання відповід-

Рис. 1. Фактори, що впливають на формування якості продукції АПК

них дозволів [8]. Але окремі проблеми, присутні на ринку, притаманні виключно сектору АПК, заважають підприємствам агробізнесу зробити свою продукцію конкурентоспроможною та вийти на зовнішні ринки збуту: низька ефективність у сільському господарстві, низький рівень технічного оснащення та слабе фінансування.

ННІ аграрної економіки визначена потреба в основних засобах для всіх категорій господарств у 2020 р. на рівні 685,8 млрд. грн., у тому числі сільськогосподарських підприємств – 586,2 млрд. грн. [9]. Проте рівень забезпеченості сільськогосподарських під-

приємств України тракторами та основними видами збиральних комбайнів у 2014 р. порівняно з 2000 р. дуже істотно знизився. Так, забезпеченість тракторами зменшилася на 36,4% і становить 7 од. на 1 000 га ріллі, однак їхня середня потужність зросла на 39,7%, до 90,4 кВт (табл. 2). Забезпеченість сільськогосподарських підприємств зернозбиральними комбайнами зменшилася на 33,3% порівняно з 2000 р., однак порівняно з 2010 р. залишилася незмінною – 4 од. [10].

Підвищення ж рівня забезпеченості сільськогосподарських підприємств бурякозбиральними машинами в 2013 та 2014 рр.

Таблиця 1

Групи товарів продукції АПК, на які буде збільшено квоти, та їх обсяги

№	Продукція	Додатковий експорт, т	Приріст товарообороту, тис. дол. США
1	Мед	3000	6500
2	Крупи та оброблене зерно	7800	3100
3	Оброблені томати	5000	4600
4	Виноградний сік	500	650
5	Овес	4000	600
6	Пшениця, борошно	100000	16,5
7	Кукурудза	650000	110
8	Ячмінь	350000	55

Таблиця 2

Забезпеченість сільськогосподарською технікою сільськогосподарських підприємств України, 2010–2014 рр.

Показники	Роки						2014 р. у % до	
	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2000 р.	2010 р.
Трактори в розрахунку на 1 000 га ріллі, од.	11	8	8	8	8	7	63,6	87,5
Середня потужність двигуна трактора, кВт	64,7	83,0	86,0	58,9	88,4	90,4	139,7	108,9
Зернозбиральні комбайни в розрахунку на 1 000 га посівної площі зернових культур (без кукурудзи), од.	6	4	4	4	4	4	66,7	100,0
Кукурудзозбиральні комбайни в розрахунку на 1 000 га посівної площі кукурудзи, од.	8	1	1	1	1	1	12,5	100,0
Картоплезбиральні комбайни в розрахунку на 1 000 га посівної площі картоплі, од.	133	59	49	40	16	43	32,3	79,2
Бурякозбиральні машини в розрахунку на 1 000 га посівної площі цукрових буряків, од.	16	9	8	9	13	9	56,9	100,0
Льонозбиральні комбайни в розрахунку на 1 000 га посівної площі льону, од.	72	8	7	6	1	6	8,3	75,0

зумовлене більш швидким скороченням площ посіву цукрових буряків порівняно зі скороченням кількості наявних бурякозбиральних машин і дорівнює 9 од., або 56,3% відносно показника 2000 р.

Близько 85% техніки в господарствах експлуатується за межами амортизаційних строків. Зокрема, зі строком до 10 років експлуатується 16,2% тракторів, 21,7% зернозбиральних комбайнів, решта техніки – від 10 до 20 років і вище, а готовність тракторів, автомобілів, комбайнів, інших засобів до польових робіт залишається невисокою і становить 0,59–0,77%. Нині списується переважно лише та техніка, відновити працездатність якої вже неможливо. Вся інша залишається в господарствах, незважаючи на те, що вже відпрацювала по два-три амортизаційних строки служби і більше [9].

Що ж стосується фінансових ресурсів, то дана проблема є наболілою для підприємств АПК, яким гостро не вистачає фінансових ресурсів навіть на повсякденну господарську діяльність. Проте в такій ситуації необхідне стимулювання підприємств АПК на впровадження систем управління якістю шляхом надання пільгових кредитів, зменшення податкового тиску для тих підприємств, які впроваджують дані проекти, і т. д. [11].

На нашу думку, однією з причин, яка заважає аграріям отримати кредит, є низький законодавчий захист кредитора. Один із цілком імовірних варіантів – запровадження в Україні інституту довірчої власності.

Два роки тому послуги з агрокредитування надавали лише кілька банків. Сьогодні практично всі працюючі банки проявляють живий інтерес до аграрного сектору, що говорить про наявний потенціал цієї галузі, але ціна грошових ресурсів не задовольняє аграріїв.

Великі агрохолдинги зазвичай активно працюють з банками і не витягнуть збільшення кредитного навантаження. Крім того, за останні два роки ми були свідками кількох гучних конфліктів між фінансово неблагополучними холдингами і кредиторами. Середні агрокомпанії теж часто працюють із банками і користуються кредитами, але у цьому сегменті все ж ще є запас збільшення об'ємів кредитування.

Водночас малі фермерства практично не користуються банківським фінансуванням, і саме вони мають найбільший потенціал збільшення ефективності виробництва. Отже, найбільш перспективним сегментом для зростання кредитної активності банків є малий і середній бізнес.

Якщо говорити про кредитування аграрного сектору економіки, можна виділити специфічні стримуючі фактори для агрокредитування:

- низька якість фінансового планування, обліку і звітності (проблеми взаєморозуміння). Раніше це було непереборною перешкодою для більшості банків під час оцінки позичальників агропідприємств малого та середнього бізнесу. Сьогодні під час оцінки кредитного ризику в агросекторі банки приділяють більше уваги виробничим і натуральним показникам, ніж офіційній фінансовій звітності. Проте слабке фінансове планування заважає фермерам приймати зважені рішення про доцільність залучення банківського кредиту. Крім того, фінансова звітність безпосередньо впливає на формальну оцінку кредитного ризику;

- відсутність достовірної статистики землекористування. Мова йде про брак достовірних даних, а не офіційну статистику про сівозміну, врожайність і таке інше, яка не завжди відображає дійсний стан речей. Це значно ускладнює процес оцінки потенційного позичальника, що призводить до дорожчання цього процесу. У разі кредитування великих підприємств витрати на повноцінний аграрний аудит легко покриваються стандартними відсотками по кредиту. Для малих фермерських господарств такі витрати економічно недоцільні;

- відсутність ліквідної «твердої» застави. Земля, як і раніше, не може використовуватися як забезпечення по кредиту, а іншого «зайвого» майна у малих господарств просто немає. Відповідно до нового положення про оцінку кредитного ризику, застава майбутнього врожаю більше не буде враховуватися під час визначення розміру кредитного ризику. Тобто кредит під заставу майбутнього врожаю за впливом на капітал банку дорівнює кредиту без забезпечення. Це ще більше звуужує можливості банків під час кредитування аграріїв [3].

Висновки з цього дослідження. Отже, економічний аспект проблеми якості полягає у підвищенні ефективності національної економіки, збільшенні прибутку підприємств, підвищенні конкурентоспроможності продукції як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках, раціональне використання матеріальних та енергетичних ресурсів. Варто зазначити, що всі питання у сфері якості, такі як підвищення її рівня та управління нею, пов'язані з економічними затратами, які в результаті повинні дати обґрунтований економічний ефект [12].

В Україні спостерігається значне зниження рівня забезпеченості тракторами та основними видами збиральних комбайнів. Найвищий рівень забезпеченості сільськогосподарською технікою спостерігається у середніх та великих підприємствах. При цьому у структурі придбання сільськогосподарської техніки спостерігається тенденція до збільшення частки придбання техніки іноземного виробництва (крім ґрунтообробної техніки).

Сучасний інноваційний аспект проблеми базується на взаємозв'язку процесу підвищення якості продукції та темпів упровадження інноваційних технологій. Унаслідок науково-технічного прогресу інформаційні системи, транспорті комунікації, технологічні процеси вдосконалюються, тим самим забезпечуючи вищий рівень якості продукції, що,

своєю чергою, призводить до нового витка в науці та техніці [2, с. 86].

Ринок, незважаючи на суттєві проблеми (недостатній захист кредиторів, обережність банків, високі відсотки і стислі строки, а також зарегульованість сектору Нацбанком), усе ж готовий кредитувати аграрний бізнес. Хоча криза дошкуляє, але банки поступово знаходять точки росту. Тепер справа за державою, яка має стабілізувати економіку, зробити її прогнозованою і внести відповідні зміни до законодавства, та аграріями, які повинні вийти з «тіні» та працювати за прозорими правилами. Якщо цього не станеться, АПК і надалі залишатиметься в стані невизначеності, а це шкодить інтересам як виробників, дрібних і великих, так і суспільства загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Криворук Б.М. Організаційно-економічні засади функціонування процесу контролю якості сільськогосподарської продукції: вітчизняні реалії та виклики сьогодення / Б.М. Криворук // *Агросвіт*. – 2016. – № 22. – С. 58–61.
2. Загородній А.Е. Якість сільськогосподарської продукції як фактор забезпечення продовольчої безпеки національної економіки / А.Е. Загородній // *Агросвіт*. – 2015. – № 22. – С. 82–86.
3. Гаряча агрополітика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://agropolit.com/>.
4. Корнева І.О. Витрати на якість продукції: проблеми організації та методи обліку / І.О. Корнева // *Молодий вчений*. – 2016. – № 3(30) – С. 97–100.
5. Фурдичко О.І. Якість і безпечність сільськогосподарської продукції в контексті продовольчої безпеки України / О.І. Фурдичко, О.С. Дем'янюк // *Агроекологічний журнал*. – 2014. – № 1. – С. 7–12.
6. Костюк О.Д. Концепції сучасних систем управління якістю продукції та послуг / О.Д. Костюк // *Наукові доповіді Національного аграрного університету*. – 2006. – Вип. № 2(3) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/Nd/2006-2/titul.html.
7. Аграрний тиждень. Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.a7d.com.ua/>.
8. Квоти і не тільки: де Україна може наростити експорт до ЄС // *Європейська правда* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/11/8/7057104/>.
9. Луценко О.А. Проблеми формування матеріально-технічного забезпечення АПК / О.А. Луценко ; Таврійський державний агротехнологічний університет. – 2012. – С. 311–316.
10. Дивнич О.Д. Технічне забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції підприємств України / О.Д. Дивнич, А.В. Дивнич, Д.І. Статівка // *Причорноморські економічні студії*. – 2016. – Вип. 5. – С. 95–99.
11. Левченко Л.О. Система управління якістю сутність та проблеми впровадження на підприємствах АПК [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vuzlib.com.ua/articles/book/7579-Sistema_upravlinnja_jakistju/1.html.
12. Плаксієнко В.Я. Фінансовий контроль якості продукції / В.Я. Плаксієнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://magazine.faaf.org.ua/finansoviy-kontrol-yakosti-produkcii.html>.